

ΤΖΑΝΝΙ ΣΟΛΛΑ

Ο κλέφτης των τετραδίων

ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
ΔΗΜΗΤΡΑ ΔΟΤΣΗ

«Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις της ελληνικής νομοθεσίας (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως η άνευ γραπτής άδειας του εκδότη κατά οποιοδήποτε τρόπο ή μέσο (ηλεκτρονικό, μηχανικό ή άλλο) αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου».

Εκδόσεις Πατάκη – Ξένη λογοτεχνία

Σύγχρονη ξένη λογοτεχνία – 653

Τζάνι Σόλλα, *Ο κλέφτης των τετραδίων*

Gianni Solla, *Il ladro di quaderni*

Μετάφραση: Δήμητρα Δότση

Υπεύθυνη έκδοσης: Σταύρη Ιωαννίδου

Επιμέλεια, διόρθωση: Σταυρούλα Αλεξανδροπούλου

Σελιδοποίηση: Παναγιώτης Βογιατζάκης

Copyright © Giulio Einaudi Editore, 2023

Copyright © για την ελληνική γλώσσα, Σ. Πατάκης ΑΕΕΔΕ

(Εκδόσεις Πατάκη), 2022

Πρώτη έκδοση στην ιταλική γλώσσα από τις εκδόσεις

Giulio Einaudi Editore s.p.a., Τορίνο, 2023

Πρώτη έκδοση στην ελληνική γλώσσα από τις Εκδόσεις Πατάκη,

Αθήνα, Νοέμβριος 2025

ΚΕΤ Ε737 ΚΕΠ 769/25

ISBN 978-960-16-8822-0

Τώρα ε Πιτσιίλλι (Καζέρτα), 1942

Στο Τώρα ε Πιτσιίλλι όλοι με ήξεραν ως γουρουνοφύλακα, τον μοναχογιό του Τομμάζο Ραφαέλε Φορτουνάτο Μπουονασόρτε, γνωστού ως Φορτουνά, ενός αγράμματος κυνηγού μανιταριών με αδύναμα πνευμόνια, ιδιοκτήτη δεκαπέντε χοίρων και μέλος του φασιστικού κόμματος στο τοπικό παράρτημα της Καζέρτα.

Ήμασταν χωρικοί, γνωρίζαμε τα πάντα για τη γη και τα ζώα, αλλά τίποτα για τους ανθρώπους. Ο πατέρας μου συνήθιζε να λέει ότι το σχολείο δε χρησίμευε σε τίποτα: ένα γουρούνι συν άλλο ένα γουρούνι μάς κάνουν δύο γουρούνια. Άπαξ και το καταλάβαινες αυτό, μπορούσες να κάνεις πιο περίπλοκους υπολογισμούς.

«Αν ξέρεις πώς δουλεύουν τα μικρά πράγματα, καταλαβαίνεις και τα μεγάλα» έλεγε, ανακατεύοντας αλεύρι και πίτουρο στη σκάφη για να ταΐσει τα ζώα που περιμεναν ανυπόμονα.

«Ναι» συμφωνούσα, αν και δεν ήταν αλήθεια, γιατί στο χωριό κανείς δεν είχε παραπάνω από σαράντα γουρούνια ή παραπάνω από σαράντα κατσίκες, και το μέγεθος του κόσμου δεν μπορείς να το φανταστείς μόνο και μόνο επειδή ξέρεις πως ένα γουρούνι συν άλλο ένα γουρούνι μάς κάνουν δύο γουρούνια.

Το επώνυμό μας είναι Μπουονασόρτε.* Οι ηλικιωμένοι που περνούσαν την ώρα τους αραχτοί στην πλατεία έλεγαν ότι στις λέξεις κρύβεται η αλήθεια ή το ακριβώς αντίθετό της. Αν λάβουμε υπόψη την ιστορία της οικογένειάς μου, ξεκινώντας από τους παππούδες μου, από το σόι του πατέρα μου, που δούλευαν στο λατομείο στο Μανταλόνι και σκοτώθηκαν στην έκρηξη του Δεκεμβρίου, μέχρι εμένα που γεννήθηκα με το δεξί μου πόδι ζαβό, δεν είναι δύσκολο να καταλάβουμε από ποια οπτική γωνία πρέπει να δούμε τη σημασία του επωνύμου μας.

Τα γουρούνια είτε τα πουλούσαμε στην αγορά, είτε τα σκότωνε ο πατέρας μου στο πλάτωμα μπροστά από το χοιροστάσιο. Θυμόμουν τους γονείς κάθε, μα κάθε γουρουνιού και ήξερα ποια ήταν τα αδέρφια του. Μπορούσα να γυρίσω πέντε χρόνια πίσω και να φτιάξω το γενεαλογικό τους δέντρο. Καθένα κληροδοτούσε κάτι στα παιδιά του, με εξαίρεση τον Μαύρο, που ήταν λες και τον είχαν φέρει σε τούτο τον κόσμο οι βελανιδιές του δάσους. Κάποτε είχα δει στον ύπνο μου μια γέριχη βελανιδιά να βογκάει σαν αγελάδα και τον κορμό της να ανοίγει. Ο Μαύρος ήταν άγριος, βίαιος, αδάμαστος. Ήταν το πιο επικίνδυνο ζώο στο χωριό και ο πατέρας μου δεν έβλεπε την ώρα και τη στιγμή να τον πουλήσει ή να τον σκοτώσει. Ήταν το μόνο γουρούνι που φοβόμουν, μα και το μόνο πλάσμα σε τούτη τη γη που θα 'θελα να του μοιάσω.

Εκείνη τη μέρα, ο πατέρας μου ήρθε στον στάβλο κατά τις έντεκα. Είχε πάει στο χωριό να πάρει φάρμακα για

---

* Buona sorte: καλοτυχία. (Όλες οι σημειώσεις είναι της μεταφράστριάς).

την αδελφή μου, τη Ροζέττα, που έβηγε όλη νύχτα. Την άκουγα από την πίσω πλευρά του τοίχου. Ήταν λες και είχε μια σπηλιά μες στο στήθος της. Η μητέρα μου της έλεγε συνέχεια: «Θα περάσει, θα περάσει», αλλά δεν της πέρανε.

Η Ροζέττα είχε πάθει βρογχίτιδα για δεύτερη συνεχόμενη χρονιά και είχαμε ακούσει ότι στη Νάπολη είχαν ήδη πεθάνει είκοσι παιδιά από κοκίτη. Η μητέρα μου είχε ακουμπήσει το αγαλματίδιο της Παναγίας της Πομπηίας στο στήθος της Ροζέττα και μας ζήτησε να κάνουμε τον σταυρό μας. Ο πατέρας μας περίμενε δέκα λεπτά για να καταλάβει αν χάρη στη συμβολή της Παναγίας θα μπορούσαμε να γλιτώσουμε τα χρήματα για τον γιατρό Σκονιαμίλιο, ώσπου στις τρεις το πρωί πήρε τον δρόμο για το χωριό.

«Θα περάσει, θα περάσει, Ροζέττα, μην ανησυχείς, όπου να 'ναι έρχεται ο γιατρός και θα μας πει τι να πάρεις. Αν δε σε βοηθήσει αυτός, θα βάλει σίγουρα το χεράκι της η Παναγιά».

Ο γιατρός Σκονιαμίλιο έβγαλε το αγαλματίδιο της Παναγίας της Πομπηίας, που στο μεταξύ είχε χώσει η μητέρα μου κάτω από το φανελάκι της Ροζέττα, και της ζήτησε να ανοίξει το στόμα της. Ύστερα έπιασε τα κόκαλα στα μπράτσα της. Είχα προσέξει το βλέμμα του γιατρού μόλις μπήκε στο σπίτι. Ακριβώς την ίδια έκφραση πήρε κι όταν είδε τον λαιμό της Ροζέττα.

Αφού την εξέτασε, έδωσε στον πατέρα μου ένα χαρτί με το όνομα του φαρμάκου που έπρεπε να αγοράσει. Ο πατέρας μου προσπάθησε να το διαβάσει, σκάλωνε στα γράμματα, τραύλιζε κι ύστερα το έδωσε στη μάνα μου.

Τελικά μόνο η Ροζέτα κατάφερε να το διαβάσει βήχοντας ασταμάτητα.

«Μπράβο» της είπε ο γιατρός, αν και εννοούσε: *Η μοναδική σ' αυτό εδώ το σπίτι που μπορεί να διαβάσει το όνομα ενός φαρμάκου μπορεί να πεθάνει απόψε.*

«Δε σας το έδωσα για να το διαβάσετε. Πηγαίνετε στο φαρμακείο και δώστε τους το σημείωμα αυτό» εξήγησε κατόπιν ο γιατρός στους γονείς μου, καθώς τακτοποιούσε στη δερμάτινη τσάντα του εκείνο το σωληνάκι που είναι για να ακούς την καρδιά.

Όταν ο Σκονιαμίλιο πέρασε το δέντρο με τις δύο κορυφές που έστεκε μπροστά από την πόρτα μας, η μάνα μου και ο πατέρας μου άνοιξαν το συρτάρι για να μετρήσουν τα χρήματα. Πήγα για ύπνο έχοντας στο μυαλό μου την εικόνα των χαρτονομισμάτων στο τραπέζι, και χωρίς να ξέρω αν θα ξανάβλεπα την αδελφή μου την επόμενη μέρα.

«Έχουν νερό τα ζώα;» ήταν το πρώτο πράγμα που με ρώτησε ο πατέρας μου, όταν επέστρεψε από το χωριό.

«Τους το άλλαξα».

Κοίταξε τις ποτίστρες.

«Θες να μου πεις δηλαδή ότι αυτό το νερό είναι αλλαγμένο;» Ήταν μια ποτίστρα περιτριγυρισμένη από μύγες. Χαμήλωσα το βλέμμα μου. «Είναι το πρώτο πράγμα που πρέπει να κάνεις. Δε γίνεται να το ξεχνάς. Αν πεθάνουν τα ζώα, θα πεθάνουμε κι εμείς». Στην αρχή μιλούσε ήρεμος, ώσπου έριξε μια κλοτσιά στον κουβά, σκορπίζοντας το νερό που είχε μείνει στον πάτο. Η κηλίδα απλώθηκε στο έδαφος και το μικροσκοπικό ρυάκι που σχηματίστηκε έτρεξε προς τα πόδια μου. Θα προτιμούσα να με χτυπήσει μια φορά όπως χτυπούσε τα γουρούνια, για να μου δείξει ότι άξιζα κι εγώ όσο κι εκείνα. «Κουνήσου! Βάλε νερό στα ζώα».

Τα ζώα κάτι είχαν αντιληφθεί και ο Μαύρος άρχισε να ταράζεται. Ο πατέρας μου με άρπαξε από τον γιακά της μπλούζας μου και μου σήκωσε το κεφάλι για να τον κοιτάξω κατάματα.

«Αυτά τα γουρούνια έχουν μεγαλύτερη ψυχή από εσένα κι εμένα μαζί. Τόλμησε να το ξανακάνεις και θα δεις τι θα πάθεις».

Είχε δίκιο.

Την ίδια στιγμή, ο Μαύρος πήρε φόρα και με το μυώδες κεφάλι του, σαν άγριο ζώο που ήταν, έριξε μια κεφαλιά στις σανίδες της χοιροκέλας του. Ο πατέρας μου έκανε ένα βήμα πίσω και με άφησε. Το χτύπημα ήταν βίαιο: το ξύλο στράβωσε και μερικές σκλήθρες καρφώθηκαν στο κεφάλι του. Αν τα γουρούνια είχαν πιο δυνατά δόντια, θα 'πρεπε να τα φοβόμαστε περισσότερο κι από τους λύκους.

«Ζουρλάθηκε το παλιογούρουνο» είπε ο πατέρας μου. Ο Μαύρος με είχε υπερασπιστεί. Ο πατέρας μου πήρε την τσουγκράνα και τον πλησίασε. «Παλιοβρομιάρη! Κοπρίτη!» φώναξε και τον χτύπησε στην πλάτη. Νόμιζα ότι θα του την έσπαγε.

«Σταμάτα» ούρλιαξα.

Ο Μαύρος έτρεξε στην πιο απόμακρη γωνιά. Ο πατέρας μου δεν τολμούσε να μπει στο κελί του, φοβόταν μην τυχόν ο Μαύρος του έριχνε καμιά κεφαλιά και τον πέταγε κάτω.

«Θα σε σκοτώσω, εσύ θα είσαι ο επόμενος» έλεγε σullenεία ο πατέρας μου, χρησιμοποιώντας εκείνη τη διάλεκτο που ένωνε τους ζωντανούς και τους νεκρούς του χωριού μας. Εκείνη την ενιαία γλώσσα που μιλούσαν άνθρωποι και ζώα στις απαρχές του χρόνου.

«Πάω να φέρω νερό» είπα. «Δε θα το ξανακάνω. Δικό μου είναι το φταίξιμο».

Το ξύλο προοριζόταν για μένα, αλλά είχε βρει έναν τρόπο να με κάνει να πονέσω περισσότερο.

Ο πατέρας μου είχε φιλοδοξίες. Ήμουν ο μοναχογιός του και πίστευε ότι μ' εμένα στο πλευρό του θα γινόταν πραγματικότητα η μικρή φάρμα που φανταζόταν. Το σώμα μου όμως, όπως και το μηδαμινό ενδιαφέρον μου για το εμπόριο, είχαν διαψεύσει τις προσδοκίες του, κι εκείνο το αγόρι που περπατούσε στο χωριό σέρνοντας το πόδι του ήταν η ντροπή της οικογένειας. Το κοντό μου πόδι είχε καταδικάσει περισσότερο εκείνον παρά εμένα. Ίσως γι' αυτό κοιτούσε αμίλητος τις φωτογραφίες των νεοσύλλεκτων αγοριών στις εφημερίδες.

Ο Φουρτουνά είχε τον δικό του τρόπο να σιωπά: κρατούσε το πιγούνι του με το χέρι του και πάντα μηχανευόταν κάτι, λες και τον τρόμαζε το κενό. Στο χωριό τον είχαν όλοι για καλό άνθρωπο, αλλά στο σπίτι φοβόμασταν τα ξεσπάσματά του. Όταν δε θύμωνε μαζί μου, τα έβαζε με τη μητέρα μου. Ποτέ δεν έμαθα τι τον έκανε να πιστεύει τόσο ακράδαντα στον φασισμό.

Για να γεμίσουν οι ποτίστρες χρειάζονταν συνολικά εννέα κουβάδες νερό γεμισμένοι ως απάνω, δεκαοκτώ μισογεμάτοι και τριάντα έξι γεμάτοι κατά το ένα τέταρτο. Είχα κάνει εγχοπές στο αλουμίνιο με το μαχαίρι. Αν το νερό σταματούσε πάντα εκεί όπου είχα χαράξει τη μεγάλη εγχοπή, ήξερα ακριβώς πόσες φορές θα πήγαινα στη βρύση. Όταν οι ποτίστρες μισογέμιζαν, τα ζώα έσκυβαν να πιουν. Όσο περισσότερο έπιναν, τόσο δικαιωνόταν ο πατέρας μου. Μόνο ο Μαύρος αποφάσισε να μην του δώσει αυτή την ικανοποίηση. Ήταν ο αρχηγός τους και θα έπινε τελευταίος, μόνο αφού θα είχε φύγει ο πατέρας μου.

«Και τώρα άκουσέ με καλά» μου είπε. «Έρχονται σε λίγες μέρες και πρέπει να είμαστε προσεκτικοί».

«Ποιοι έρχονται;»

«Δεν ξέρεις;»

Έγνεφα όχι με το κεφάλι.

Σήκωσε ένα κλαδί από το έδαφος και το κούνησε στον αέρα σαν να ήθελε να σχεδιάσει κάτι.

«Δεν είναι καλό που θα μας τους κουβαλήσουν εδώ πέρα».

«Ποιους θα μας κουβαλήσουν;» επέμεινα.

Η αλήθεια είναι ότι είχα ακούσει τους γέροντες να το κουβεντιάζουν στην πλατεία, ψιθυριστά, όπως κάνουν για οτιδήποτε δεν πρέπει να ακουστεί. Δεν έβλεπαν με καλό μάτι τη νέα κατάσταση και εξακολουθούσαν να αναρωτιούνται γιατί έπρεπε να έρθουν σ' εμάς. Μάλλον είχαν καταλάβει με κάποιον τρόπο ότι το γεγονός αυτό θα είχε αντίκτυπο στις ζωές όλων μας. Έλεγαν λοιπόν πως είχε έρθει μια λίστα με ονόματα από τη Ρώμη, γραμμένη από τον ίδιο τον Μουσσολίνι, όμως στο χωριό σχεδόν κανείς δεν ήξερε γράμματα, οπότε δεν μπορούσαν να εξακριβώσουν τι στο καλό έγγραφε. Οι πιο καλά ενημερωμένοι έλεγαν ότι η λίστα αυτή βρισκόταν σ' ένα συρτάρι στο γραφείο του δημάρχου, διπλωμένη στα τέσσερα και σφραγισμένη όπως όλα τα απόρρητα έγγραφα.

«Δεν μπορούν να τους στείλουν στον πόλεμο και από την άλλη δε θέλουν να τους αφήνουν να κάθονται με σταυρωμένα χέρια» είπε ο πατέρας μου «γι' αυτό τους φέρνουν εδώ, λες κι εμείς εδώ δεν είμαστε Ιταλία. Θα διαμαρτυρηθώ στην επόμενη συνέλευση. Αν μας κουβαλήσουν κανέναν στο σπίτι μας, θα τον βάλω να κοιμάται και να τρώει με τα γουρούνια».

Οι κουβιάδες που είχα γεμίσει μέχρι την τελευταία χα-

ρακιά ήταν ασήκωτοι. Προσπάθησα να χάσω όσο το δυνατόν λιγότερο νερό στη διαδρομή, αν και η παρουσία του πατέρα μου με εκνεύριζε. Εξακολουθούσα να νιώθω πάνω μου το ξυλοκόπημα που έριξε στον Μαύρο.

«Με την πρώτη βλακεία που θα τολμήσουν, θα τους κάνω κομματάκια και θα τους πουλήσω στην αγορά» είπε κι εγώ δεν καταλάβαινα αν τα είχε βάλει με τα γουρούνια ή με τους Εβραίους που τις επόμενες μέρες θα έρχονταν στο Τόρα ε Πιτσιλίλι.

Για το πανηγύρι του χωριού ήρθαν οι ηθοποιοί. Ήταν κάτι κωμικοί της κακιάς ώρας που περιόδευαν σε ξεχασμένα μέρη σαν το δικό μας, εμείς όμως δεν το ξέραμε, απλώς τους ακούγαμε και βαστούσαμε την κοιλιά μας από τα γέλια. Ήμασταν ένα εύκολο κοινό που γελούσε με το παραμικρό: ακούσε το ανέκδοτο ενός ανθρώπου μ' ένα σωρό τικ, που κάθε δυο λέξεις σφυρίζει, και η επιτυχία ήταν δεδομένη. Στο κοινό ήταν κόσμος από την Τσιβιτέλα, το Τουόρο, ακόμα και συγγενείς της μητέρας μου από τη Σέσσα Αουρούνκα. Έκανε ψύχρα εκείνο το βράδυ και η θεία Τίνα φορούσε ένα ελαφρύ βαμβακερό μπλουζάκι, το μόνο καλό της ρούχο. Ήθελε να κάνει καλή εντύπωση. «Να δεις που αυτή θ' αρπάξει καμιά πούντα και θα χάσουμε την παράσταση» έλεγε ο πατέρας μου.

Κανένας από τους παρευρισκόμενους δε φορούσε βέρα, την είχαν δώσει όλοι πριν από χρόνια για τις ανάγκες της εκστρατείας «Χρυσός για την Πατρίδα». Πάντα πίστευα ότι το πραγματικό νόημα της απαίτησής τους να τους δώσουμε ό,τι διαθέταμε σε χρυσό δεν ήταν να βρουν ικανές ποσότητες από αυτό το πολύτιμο μέταλλο, αλλά να διευκρινίσουν σε κάθε Ιταλό πως ήταν παντρεμένος με τον φασισμό.

Σημιαίακια ανέμιζαν τριγύρω. Ο δήμαρχος ανέβηκε στη σκηνή, χαιρέτισε φασιστικά και αυτομάτως όλοι κάναμε το ίδιο.

Δεν είχα ακούσει ποτέ τον Μουσσολίνι να μιλάει. Προσπαθούσα να φανταστώ τη φωνή του από τη φωτογραφία που είχαμε στον τοίχο της κουζίνας. Ο Φουρτουνά την είχε κόψει από μια εφημερίδα και την είχε κρεμάσει δίπλα σε εκείνη του Χριστού, κι έτσι, όταν έκανε τον σταυρό του κάθε πρωί, δεν καταλαβαίναμε σε ποιον προσευχόταν. Ο Μουσσολίνι βρισκόταν σ' ένα χωράφι, ημίγυμνος, με την πλαδαρή κοιλιά του, φορούσε λευκό καπέλο και στοίβαζε το σιτάρι, ενώ το ιερό πρόσωπο του Χριστού μάς κοίταζε με τα γαλάζια μάτια του και τα ξανθά μαλλιά του – μου θύμιζε αυτούς τους Γερμανούς στρατιώτες που εμφανίζονταν κάθε τόσο στο χωριό μας.

Ο δήμαρχος μιλούσε, τονίζοντας κάθε του φράση. Έλεγε μία και μετά έμενε αμίλητος. Ισχυριζόταν ότι μιλούσε σαν τον Μουσσολίνι. Κάποιοι χαιρετούσαν φασιστικά, άλλοι φώναζαν: «Ζήτω ο Ντούτσε!». Λέγεται ότι στο κοινό υπήρχαν αξιωματούχοι, που είχαν έρθει για να καταγράψουν όσους δε χειροκροτούσαν.

Εγώ ήμουν εκεί για τους ηθοποιούς. Τους είχα δει την προηγούμενη χρονιά και θυμόμουν απέξω κάποιες ατάκες τους. Έβαζες τα γέλια και μόνο που τους έβλεπες έτσι όπως ήταν ντυμένοι. Ήταν ένας άντρας που παρίστανε τη γυναίκα, με φούστα, φεύτικα βυζιά, κραγιόν κι ένα καπελάκι με ένα λουλούδι στην κορυφή. Κάθε τόσο, ενώ μιλούσε, σήκωνε τη φούστα του και παρόλο που δε φαινόταν τίποτα, εμείς ξεκαρδιζόμασταν. Ήταν κάτι που μας ξεπερνούσε. Ένιωθες το γέλιο να καταφτάνει από τα βάθη της κοιλιάς σου κι έχανες τον έλεγχο του σώματός σου. Οι γυναίκες γελούσαν και κοκκίνιζαν. Ακόμα και ο

ιερέας παρακολουθούσε την παράσταση από την πρώτη σειρά, καλύπτοντας με το χέρι του τα μάτια του για να μη βλέπει, αλλά φροντίζοντας να αφήνει ένα κενό ανάμεσα στα δάχτυλά του.

Συνειδητοποίησα ότι οι ηθοποιοί προκαλούσαν το γέλιο μας, επειδή έλεγαν την αλήθεια. Ήταν πράγματα που όλοι γνώριζαν και κανείς δεν τα έλεγε μεγαλόφωνα. Γι' αυτό χρειάζονταν οι ηθοποιοί, για να τα λένε ενώπιον όλου του χωριού. Γέλασα, κάνοντας ό,τι και οι άλλοι άντρες.

Στη συνέχεια, στη σκηνή ανέβηκε ένας ηθοποιός ντυμένος με στρατιωτικά. Παρίστανε ότι είχε χαθεί και ρωτούσε να του πουν από ποιο δρόμο να πάει στον πόλεμο.

«Μήπως είδατε ένα τάγμα να περνάει; Δε βιάζομαι, μπορώ να περιμένω εδώ. Θα με πάρουν όταν θα επιστρέψουν, οπότε θα μάθω αν τα πήγαν καλά».

Η στολή που φορούσε ήταν τουλάχιστον δύο νούμερα μεγαλύτερη του και όταν σήκωνε ψηλά τα χέρια, οι παλάμες του καλύπτονταν εντελώς. Αυτό που προκαλούσε γέλιο ήταν η θλιμμένη του φάτσα. Έδειχνε κωμικά άτυχος. Μου άρεσε πιο πολύ από τους άλλους.

Την επόμενη μέρα επανέλαβα στο χοιροστάσιο τις ατάκες που θυμόμουν. Τις απήγγειλα μεγαλόφωνα στον δρόμο για το σπίτι και τις είχα στο μυαλό μου όλη νύχτα. Αλλά ακόμα κι αν οι λέξεις ήταν σωστές, δεν είχαν κανένα αποτέλεσμα. Προσπάθησα να αυτοσχεδιάσω ένα αστείο για μια γυναίκα που φορούσε ένα ελαφρύ μπλουζάκι παρά το κρύο.

«Κοιτάξτε με!» φώναξα.

Τα γουρούνια στράφηκαν προς το μέρος μου και έτσι όπως με κοιτούσαν επίμονα, εγώ δεν μπορούσα να αρθρώσω κουβέντα.

Βρισκόμουν μπροστά στο πρώτο μου κοινό.

* * *

Η Τερέζα ήταν εκείνη που μου εξήγησε τη σημασία της λέξης «γεωγραφία» ένα από τα απογεύματα που περνούσαμε μαζί. Μα όταν κάποια στιγμή της είπα «Αυτή είναι η γεωγραφία της οικογένειάς μου», εκείνη μου απάντησε «Δε χρησιμοποιείται έτσι».

Έβλεπα τον πατέρα μου σαν το γεμάτο ασβέστη χαντάκι που βρισκόταν στην άκρη του δάσους, την αδελφή μου σαν το εγκαταλελειμμένο εκκλησάκι, όπου λέγεται ότι περιπλανιόταν η ψυχή του μακαρίτη του γερο-ιερέα, τον Μαύρο σαν τη μεγάλη βελανιδιά που τη φοβούνταν όλοι κι ούτε καν τα πουλιά δεν έφτιαχναν εκεί τις φωλιές τους.

Η Ροζέττα πήγαινε δημοτικό, ήταν στην τάξη του Αναστάζι του δάσκαλου, του μόνου που υπήρχε στο Τόρα ε Πιτσιίλλι. Της ζητούσα να μου δείξει πώς γράφεται μια λέξη. Μερικές φορές μου έλεγε ότι δεν ήξερε, κι όποτε είχε διάθεση, μου την έδειχνε γράφοντας στον αέρα με το δάχτυλο. Εγώ ακολουθούσα την κίνησή της, τη φανταζόμουν στο χαρτί.

Ο Φουρτουνά είτε παρακολουθούσε τη συζήτησή μας χωρίς να παρεμβαίνει, είτε έλεγε ότι έπρεπε να πάψω να ζητάω τα ίδια και τα ίδια. Έκοβε το φωμί με τα χέρια του και μασούλαγε με θόρυβο. Στην κουζίνα το μόνο που άκουγες ήταν οι μασέλες του και η μητέρα μου που ετοίμαζε το φαγητό φιλοκόβοντας κρεμμύδια και καρότα.

Τα ονόματα των γουρουνιών στην αρχή περιείχαν μόνο τα γράμματα που ήξερα. Γκάμπα, Έμπα και άλλα παρόμοια. Όσα ζώα αποκτήσαμε στη συνέχεια, τα βάφτιζα με ονόματα που δεν ήξερα πώς γράφονται: ο Χοντρός, η Μουτζούρα, ο Κακός, ο Μαύρος. Ήταν ονόματα που είχε επιλέξει γι' αυτούς η φύση.

Ο πατέρας μου έλεγε ότι ήταν λάθος να δίνω όνομα σ' ένα ζώο που μετά θα το πουλούσαμε ή θα το σφάζαμε. Εγώ όμως δε συμφωνούσα.

Δεν μπορούσα να χρησιμοποιώ τα τετράδια της Ροζέττα για να κάνω εξάσκηση στο γράψιμο, κι έτσι όλο και κάποιο σουφρώνα όταν πήγαινα στο παζάρι και, παρότι δεν ντρεπόμουν γι' αυτό, δεν το είχα ομολογήσει ούτε καν στην Τερέζα.

Ο ντον Ανιέλλο Πάντσερ ερχόταν από τη Νάπολη και σταματούσε το βαν του στο τέρμα του ξέφωτου, δίπλα στον γεμάτο τρύπες λευκό τοίχο όπου κρύβονταν οι σαύρες. Το πρωί ερχόταν πρώτος απ' όλους, σήκωνε την μπροστινή και την πλαϊνή πόρτα του βαν και, όταν άρχιζε να καταφτάνει ο κόσμος, εκείνος ξεκινούσε το τροπάρι του, κάτι σαν ψαλμωδία, απαριθμώντας τηνπραμάτεια του. Μια ακολουθία λέξεων, πάντα με την ίδια σειρά. Σίγουρα την είχε μάθει απέξω, αν και όλα όσα έλεγε πως είχε δεν υπήρχαν στο βαν του. Είχε μόνο απορρυπαντικά, σκουπόξυλα, ομπρέλες, φανέλες, βαμβακερές και μάλλινες κάλτσες, σώβρακα, πένσες με πλαστικές λαβές και γκαζοτανάλιες, κοφτάκια, καννάβι υδραυλικών, ελατήρια, καρφιά, κεριά, σπύρτα και άλλα παλιά πράγματα που κανείς δεν ήθελε ποτέ. Ό,τι έδειχνε έλεγε ότι ήταν γερμανικό. Γι' αυτό τον αποκαλούσαν Πάντσερ.

«Ανιέλλο, θες να δοκιμάσεις λίγη απ' αυτή την πρόβολα της Ατζέρολα; Κι αυτή γερμανική είναι» του έλεγε για να τον πειράξει ο ντον Μικέλε, που ερχόταν από τη Νοτσέρα με το βανάκι του γεμάτο κεφάλια πρόβολα και σαλάμια. Από ευγένεια πρόσφερε ελιές σε όποιον περνούσε από δίπλα του.

«Πού να ξέρετε εσείς απ' αυτά; Μένετε σε τούτα δω τα χωριά στη μέση του πουθενά, εγώ κάνω τόσο δρόμο

για να 'ρθω ως εδώ κι αυτό είναι το ευχαριστώ» απαντούσε. «Οι Γερμανοί είναι άλλος πολιτισμός. Καμία σχέση μ' εμάς. Ότι κάνουν έχει νόημα, δεν είναι σαν τους Ιταλούς ή τους Ναπολιτάνους».

Το μόνο πράγμα που με ενδιέφερε απ' το βανάκι του ντον Ανιέλλο Πάντσερ ήταν ηπραμάτεια του στην πλαινή πόρτα. Το σημείο που επέβλεπε λιγότερο. Εκεί υπήρχαν κουτιά με μαύρα και χρωματιστά μολύβια, γεωμετρικά όργανα, σιδερένιοι και ξύλινοι διαβήτες, κάτι μικρά προσευχητάρια μ' έναν άγγελο στο εξώφυλλο. Εμένα μ' ενδιέφεραν τα τετράδια. Ήταν στοιβαγμένα σε τρεις σειρές: τετράδια με γραμμές, με λευκά φύλλα και τα άλλα με τα τετράγωνα. Όταν ο ντον Ανιέλλο Πάντσερ σταματούσε για να μιλήσει με κάποια κυρία για τα προικιά της κόρης της που θα παντρευόταν, εγώ όλο και κάποιιο τετράδιο έκλεβα. Ρουφούσα την κοιλιά μου και το έχωνα στο παντελόνι, πίσω απ' τη ζώνη μου. Το χάρτινο εξώφυλλο κολλούσε στο δέρμα μου και στο σπίτι έπρεπε να το ξεκολλήσω προσεκτικά· ήταν σαν γάζα εμποτισμένη με οινόπνευμα που γίνεται ένα με την χρούστα και δεν ξέρεις πια αν σε πονάει περισσότερο η πληγή ή ο επίδεσμος. Αυτό που απέμενε ήταν ένα ορθογώνιο με κόκκινο περίγραμμα στο ίδιο μέγεθος με το τετράδιο.

Πρώτα απ' όλα τα μύριζα. Η μυρωδιά του καινούριου χαρτιού μού θύμιζε ένα σημείο στο δάσος, όπου ο άνεμος μεταφέρει τις μυρωδιές του χορταριού και των μανιταριών. Η Τερέζα μου είχε πει ότι το χαρτί φτιάχνεται από τα δέντρα, κι εγώ είχα την αίσθηση ότι αναγνώριζα κάθε κορμό που συναντούσα μπροστά μου. Στο χοιροστάσιο παρίσταναν ότι έγγραφα. Έκανα παύλες, κύκλους, διακεκομμένες γραμμές, ύστερα τα γράμματα που ήξερα και στο τέλος τα ένωνα όλα μαζί, σχηματίζοντας κάτι που

έμοιαζε με γραφή. Δεν ήξερα γραφή, αλλά είχα δημιουργήσει μια γλώσσα. Όταν όλες οι σελίδες γέμιζαν με σημάδια, έκαιγα το τετράδιο στον κουβά μαζί με τα κλαδιά που μάζευα από το δάσος. Μετά έπαιρνα ένα άλλο τετράδιο, που το φύλαγα κρυμμένο μέσα στο μάλλινο στρώμα μου, και δώσ' του πάλι απ' την αρχή.